

Albert Camus emberi arca

G. Czimmer Anna

Azt mondják, az író embersége műveiből tűnik ki. Ez igaz. Minden igazi író a benne élő világképet fejezi ki, korának jelenségeire reagál belső parancsra, kora kérdéseire felel igennel vagy nemmel. Ezáltal mutatkozik meg embersége. Ennek kapcsán a legtöbb író beleviszi írásaiba személyes élményeit, életének emlékezetes eseményeit vagy apró epizódjait, gyerekkori emlékeit. Nemcsak első személyben, hanem alkottott alakjai szavain keresztül is önmagáról beszél. Albert Camus azok közé a ritka íróemberek közé tartozik, akik a lehető legkevesebbet árulják el írásaikban saját személyükről, életük folyásáról, emberi sorsukról. Számos művének észak-afrikai környezetrajza csupán azt sejteti, hogy onnan jött, de nem tűnik ki, hogy milyen útravalóval, mely utakon és állomásokon keresztül jutott el addig, ameddig író elérhet. Amit írt, az jórészt éles megfigyelés és mély gondolkodás szülötte, és csak nagyon kevés benne az önéletrajzi motívum. Ha órála akarunk valamit megtudni, azokhoz kell fordulnunk, akikkel élete útja együtt haladt vagy kereszteződött.

Egy képsorozat és évszámok, pusztán életrajzi adatok fekszenek előttem. Érdekes visszalapozni ebben az életalbumban és végigkísérni fejlődése útján. Hítetlenkedve nézem a képeket. Hogyan? Ez a kislányruhás kerek szemű csöppség, ez a sötét ruhás fehér szalagos komoly kis elsőáldozó, ez a matrózruhás süvölvény keresztbe tett lábakkal és karbatett kezekkel egy elemi iskolai csoportképen, ez a fekete kötényes kis kádárinas nagybátyja műhelyében, ez a labdával guggoló futballkapus egy csapatkép közepén, ez a kimaszkírozott színész, ez a zsebredugott kezű fiatal újságíró a szája szélén fityegő cigarettaival, ez a szelíd mosolyú „meglett” családapa, serdülő lánya és nagyocskája fia vállára tett kézzel — ez mind Camus? Igen, ez mind Camus, Albert Camus sokféle arca. Legutóbbi képe: magas, jócsontú, nem sovány, de karcsú férfi. Hosszúkoponyájú fején szembeötlik magas homloka, egyenesszálú, felfelé fésült sűrű fekete haja és bajusztalan, széles felsőajka. Orra? Önkéntelenül is a nevére gondol az ember, mert „camus” jelentése kurta, lapos orrú. Nomen est omen. Ki tudja, melyik

paraszti őse kapta ezt a csúfnevet — falusi szokás szerint, nem ok nélkül —, s rajta maradt a familián örökre. Azt mondják, hogy szeretett teli szájjal nagyokat nevetni, erős és mély hangja a rádióban úgy hallatszott, mintha alagútban beszélne. Jó úszó és jó táncos. Igen, ez egy boldog, gondtalan és makkegészséges ember képe — gondolhatnánk.

Tévedés. A látszat csal. Camus egészen fiatal korától kezdve sokat betegeskedett és életútja küzdelmes volt. Élő példa arra, hogy — barátja, Malraux szavával élve — „nehéz dolog embernek lenni”.

Családja? Apja Elzászból Észak-Afrika áttelepedett földmunkás, anyja spanyol származású. Egyetlen gyermekük, Albert, 1913 novemberében született Algéria egyik vidéki kis helységében. Árván maradt, mielőtt apját megismerhette volna, mivel az 1914—18-as világháborúban a marne-i csatában elesett. Édesanyja igyekezett megadni kisfiának, ami szegénységéből telt. Az elemi Algier egyik külvárosi népiskolájában végezte. s iskola után a tanítónak házimunkát végzett. Mint jófejű gyerek és úgy is mint hadiárva, Algier város ösztöndíjával került a középiskolába. Repülnek az évek. nő a fiú, jól fejlett és erős, rúgja a bőrlabdát, nagyon is rúgja. Tizenhat éves korában már kapusa az egyetemi hallgatók futballcsapatának. És ebből eredt a baj, a futballozásból. Túlzásba vitte és letört. Tizenhét éves korában tuberkulózis tüneteinek léptek fel tüdején, s abba kellett hagynia a futballozást örökre. A betegség útitársául szegődött egész életére és többször válságba juttatta. Betegségéről sohasem beszélt. Egyszer, amikor munka közben fulladási roham fogta el, azt mondta: Ez megalázó.

Alighogy valamennyire felépült, újabb gyerekséget követett el. Húsz éves fejjel megnősült. Kétségtelen, hogy a tbc-sek ismeretes erős elnyágvásának volt szerepe ebben a megfontolatlanságban. A konzekvenciákat hamar levonta: egy év múlva elvált. Huszonegy éves korában belépett a kommunista pártba, de egy év múlva kilépett. A marxizmus éppúgy lepergett róla, mint régen a katolizmus, később Plotinosz neoplatonizmusa, Bergson vagy Sartre egzisztencializmusa.

Az irodalom iránti vonzódása megmutatkozott már pályaválasztásában. Az algéri egyetemen irodalomszakos tanárnak készült. Szellemi szférára és gondolatvilágára jellemző disszertációjának a tárgya: A hellénizmus és a keresztény-

ség viszonya Plotinosz és szent Ágoston iratai alapján. Camus-ból a komoly készülődés ellenére sem lett tanár soha. Közvetlenül a diplomavizsga előtt egészségi állapota súlyosra fordult és ott kellett hagynia mindent. A tanári pályára éppúgy nem tért vissza soha többé, akár a futballpályára. De fiatalossága, tevékenységi vágya levezetést keres betegeskedése alatt is. Sok mindenfélét tesz-vesz: novellákat írogat minden feltűnés nélkül, részt vesz egy munkásszínház szervezésében és ennek amatőr vándor-együttesében maga is játszik. A színházhoz való vonzódása elemi erejű és nemcsak átmeneti. Ez lesz az az „első szerelem”, amelyhez aztán vissza-visszatér egész élete folyamán, szinte haláláig. Regényeket ír át színpadra és első nagyobb írói műve is dráma, a Caligula. Ezt aztán a horáciuszi jótanács szerint kilenc évig hevertette a fiókjában. Camus-t jó megjelenéséért, beszédhangjáért és arcjátékáért jó színésznek tartották. Nem „teátrálisan”, hanem mély átéléssel alakította szerepeit. Az algéri rádió meghívta dramaturgjának és a rádiószínház együttesébe színésznek. Közben az algéri republikánus lap munkatársa is lett és annak kiküldöttjeként a kabil helyzetet tanulmányozta. A rádiószínház vándortársulatával bejárta a tartomány falvait és kisebb városait. A színészi alakításról és hivatásról örökbeccsű szép sorokat írt később a Sziszifosz mítosza egyik fejezetében.

A második világháború küszöbén politikai magatartása miatt a nemkívánatos személyek listájára kerül és kénytelen elhagyni Afrikát. Így került át 1940-ben Franciaországba a Paris Soir-hoz. Ugyanebben az évben másodszer is házasságot kötött, két gyermeke született belőle. Az igazi Camus — író és ember egyképpen — a német megszállás cseppet sem nyugodt atmoszférájában kezdte bontogatni szárnyait. Nem sodortatja magát, hanem saját elhatározásai irányítják útján. Ingadozó egészsége és a háborús politikai helyzet miatt többször változtatja lakóhelyét. Betegeskedése, fizikai tértelenségre kárhoztatott periódusai kedveznek elmélyedő szellemi munkájának. Mindenütt és szüntelenül ír. Egy ideig Lyonban él, aztán visszamegy Észak-Afrika Orán városába (innen vette a Pestis környezetrajzát), majd tüdele állapota miatt egy ideig a Francia-Középhegységben tartózkodik. Itt megfigyeli a hegyilakók életét és szociális viszonyait, s később felhasználja novelláiban. Két évig dol-

gozott első könyvében, a szerényen „elbeszélésnek” nevezett *Etranger-on* (jelentése „idegen”, de a könyv magyar fordítása a *Közöny* címet kapta). Amikor 1942-ben megjelent, nem aratott osztatlan sikert, de mindenképpen sokat beszéltek róla és az irodalmi berkek tapasztalt rózái felfigyeltek a mutatkozó oroszlan-körömökre. Közben már hosszabb ideje dolgozott a Sziszifosz mítoszán (az „abszurdum” filozófiáján) és írta már a *Pestist* is. A következő évben az óriási Gallimard könyvkiadó cég felajánl egy lektori állást és Camus elfogadja. Kétgyermekes családjára már. És mialatt azt a „szürke” és „ártatlan” munkakört tölti be a világ előtt, bekapcsolódik az illegális *Combat* (Harc) mozgalomba és Malraux-val és egykori algeri főszerkesztőjével, Pascal Piával együtt szervezi, írja és terjeszti az illegális sajtót. Ebben az időben jelenik meg a *Revue Libre*-ben az első és második „Levél egy német barátomhoz”. Munkahelyén köarc; igazi arcát, meleg emberi és baráti egyéniségét csak illegális munkatársai ismerik. Életformája — nemcsak a háborús viszonyokban, hanem azután is — egyszerű és mérsékelt. Hiányzik belőle a szerzési vágy, a luxus vagy a „biztos menedék” és a népszerűség keresése. A felszabadulás után Camus az akkor már legálissá vált *Combat* lap főszerkesztője lett, 1947-ig. Közben 1945-ben végre színpadra viszi *Caliguláját* és egymás után jelennek meg írói útjának súlyos mérföldkövei. Sokat dolgozik a színpad számára is; Lope de Vega-, Calderon-, Faulkner-átdolgozásokat és eredeti színdarabokat ír. Szép baráti gesztussal sajtó alá rendezi az illegitimitásban kivégzett Leynaud költő poszthumusz verskötetét. 1949—51 közt egy súlyosabb betegségi periódusban két évig állandóan a *L'Homme revolté* dolgozik (A fellázadt ember). A most már szellemileg teljesen felszabadult és érett Camus korunk felelősségérzettel telt értelmiségének lelkiismerete hangján szólal meg és hallatja szavát mindenkor az erőszakkal és az igazságtalansággal szemben. Felhívásai: 1945-ben Hiroshima bombázásakor, 1949-ben a halálra ítélt görög kommunisták érdekében. 1953-ban a kelet-berlini munkásrendülés alkalmával. 1955-ben a „pestis orvosokhoz”, 1956-ban a magyar írók segélykérésére az Egyesült Nemzetekhez, tanúságai ennek a független és félelemnélküli léleknek.

Camus életútjának jelentős állomásai utazásai Olaszországban, Görögországban, az Egyesült Államokban és Dél-

Amerikában. Az UNESCO megbízásáról lemondott, amikor Franco Spanyolországába akarták kiküldeni. Politikai cikkeiben (*Actuelles*) elmélyedve foglalkozik Algéria problémáival. Álláspontjának tömör kifejezése: Én algeri vagyok és francia, nem pedig francia-algeri.

A nagy írói géniuszok közül Franz Kafka és Dosztojevszkij állanak legközelebb lelkéhez. Sokan és sokáig Sartre követőjének és egzisztencializmusa letéményesének tartották. A valóság az, hogy Sartre-val 1944-ben ismerkedett meg (két évvel az *Etranger* megjelenése után) és kapcsolatuk 1952-ben egy eszmei vita után szakítottal végződött.

1947-ben a *Pestist*ért megkapta a kritikusok díját. Az író lehet a legnagyobb elismerést az 1957. évi Nobel-díjjal kapta meg. Albert Camus nagysága azonban nem pünkösdi királyság a Nobel-díj koronája fényénél. Írói emberisége igenli ezt az „abszurd” életet, a felfoghatatlan embert. Rendületlenül hisz abban, hogy a világ minden magasabb rendeltetés nélkül áll fenn. Szemléletében nyoma sincs betegségek komplexumnak: élni kell és küzdeni érdemes minden látszólagos értelmetlensége ellenére is, az emberért. A cél: az embert megmenteni, a Földet újra „lakhatóvá” tenni. Az írónak nem azokat kell szolgálnia, akik a történelmet csinálják, hanem akik ennek alá vannak vetve. Az újságírást a legszebb hivatásnak nevezi. Az embert két látószög alatt látja: magányosságában és emberi solidaritásában (*L'homme solitaire* ou *solidaire*). Minden kérdésben az érem mindkét oldalát nézi és ragozó tisztán kimondott igennel vagy nemmel felel. Eltéli a terror mindennemű formáját és elvet minden dogmatikus világnézeti tant és totalitárius rendszert, anélkül hogy élesen vádolna bárkit is. Nem pellengérez és nem gúnyolódik, hanem megérti azokat is, akik nem értik meg őt és utat mutat a helyes emberi magatartásra az osztatlan emberszeretet alapján.

Lassan dolgozott, egy-egy műven átlag két évig. Önmagával örökké elégedetlen volt; kéziratai olvasása or gyakran tört ki belőle önkéntelenül: De hiszen ez nem az! Utolsó művei Dosztojevszkji *Megszállottak*-jának színpadra vitele (1958) és *Az első ember* c. regényvázlat (1959). A *Megszállottak* húsz éves kora óta foglalkoztatta. Nemcsak a dramatizálás írói munkáját végezte, hanem rendezte is.

Halála igazi „abszurd” volt. Munkaképessége teljességében, pillanatnyi ha-

lálküdelem nélkül hagyta itt az életet. 1960. január 4-én országúti autószerencsétlenségben szörnyethalt. Ugyanaz a Camus, aki szerint az embernek az élethez való ragaszkodásában van valami, ami erősebb minden földi nyomorúságnál; aki az öngyilkosságot „abszurd” okoskodásnak tartotta és a lélek kéte-

lyeinek fölébe helyezte a test egészséges életösztönét; aki mégsem a haláltól, hanem az élve eltemetéstől félt, mint felesége tanúsítja — ez a Camus elvetette a túlvilági halhatatlanságba való hitet is, hogy hű maradjon a földhöz, melyet mindennél jobban szeretett. A földhöz való hűség teszi halhatatlanná.

